

İRAN-SUUDİ ARABİSTAN İLİŞKİLERİ VE ARAP BAHARI

İRAN-SAUDI ARABIA RELATIONS AND ARAB SPRING

Hakan KILIÇ¹

Makale Geliş: 14.10.2020

Makale Kabul: 01.11.2020

ÖZ

İran ve Suudi Arabistan'ın bölgedeki çıkarları büyük oranda birbirleriyle örtüşmektedir. Bu örtüşmenin sebebi olarak ta aralarında büyük bir rekabet ortaya çıkmaktadır. Bu rekabetin sonucu olarak bölgesel etkinlik için destekledikleri bazı gruplar üzerinden Vekalet Savaşlarını yürütmektedirler. Özellikle 1979 yılında İran'da gerçekleşen İran İslam Devrimi sonrasında Ayetullah Humeyni'nin ülke yönetimine geçmesi sonucunda ilişkiler giderek kötü bir hal almaya başlamış ve bu dönemin başlarında ilişkiler çıkmaz bir hale gelmiştir. Bölgede bu çıkar tartışmalarının temel nedeni bölge coğrafyasına hakim olma ve enerji kaynaklarını kullanabilme isteğidir. Enerji kaynaklarında söz sahibi olmak demek bölgede etkin olma ve diğer ülkeleri kendi mecbur bırakmak anlamına gelmektedir. Bu çıkar çatışmalarının gölgesinde diğer önemli rekabet ise mezhepsel rekabettir. İran İslam devriminden sonra özellikle ilişkilerin bozulmasının temel nedeni olarak İran'ın devrimi komşu ülkelere de yaymak istediği söylentisi üzerine ilişkiler çıkmaz bir hal almaya başladı.1989 yılından itibaren ilişkiler yumuşamaya başladı ancak 2001 yılından itibaren yeniden ilişkiler gerilim dönemine girmiştir.2011 yılında Arap Baharının ortaya çıkmasıyla birlikte bölgede etkili olan süreç yüzünden iki ülke bölgedeki diğer ülkelere destek olmayı amaçlamışsa da süreç sonunda birçok rejim ve iktidar yıkılmıştır. Çalışmanın amacı temel noktada İran-Suudi Arabistan arasındaki rekabetin nelerden kaynakladığı ve neler üzerinde durulması gerektiği üzerine bir takım görüş önerileri sunmaktadır. İran İslam Devriminden günümüze kadar geçen süreçte rekabetin nasıl ilerlediği konusunda okuyucuya bilgi vermek amaçlanmıştır. Arap Baharı sonrası süreç içinden çıkılmaz bir hal almışsa da rekabet halen devam etmektedir.

Anahtar kelimeler: İran, Suudi Arabistan, Arap Baharı

ABSTRACT

The interests of Iran and Saudi Arabia, overlap largely. As a reason for this overlap, great competition emerges. As a result of this competition, they conduct proxy wars over some groups they support for regional activity. Especially after the Iranian Islamic Revolution that took place in Iran in 1979, as a result of the transfer of Ayatollah Khomeini to the country administration, the relations started to get worse and the relations became deadlock at the beginning of this period. The main reason for these discussions of interest in the region is the desire to dominate the geography of the region and to use energy resources. Having a say in energy resources means being active in the region and compelling other countries. Another important competition in the shadow of these conflicts of interest is sectarian competition. After the Islamic revolution, the relations started to become deadlock after the rumor that Iran wanted to spread the revolution to neighboring countries, especially as the main reason for the deterioration of relations. Although the two countries aimed to support other countries in the region due to the process that was effective in the region, many regimes and powers were destroyed at the end of the process. The aim of the study is to provide some suggestions on what the rivalry between Iran and Saudi Arabia stems from and what should be focused on. It is aimed to give information to the reader about how the competition has progressed in the period from the Islamic Revolution of Iran until today. Although the post-Arab Spring period has become an inexhaustible situation, competition still continues.

Keywords: Iranian, Saudi Arabia, The Arab Spring

¹ hakankilicc4024@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-9849-6929

GİRİŞ

1979 İran İslam Devriminden 2010-2011 yılları arasında başlayan ve Ortadoğu’da bir halk ayaklanması olarak anılan Arap Baharı dönemine kadar olan süreçte İran ve Suudi Arabistan ilişkileri sürekli hareketli bir dönemden geçmiş ve ilişkiler kimi zaman ılımlı kimi zamanda rekabete ve çatışmaya dayalı olarak ilerleme kaydetmiştir. İran ve Suudi Arabistan üzerine günümüze kadar birçok çalışma yapılmış olmasına rağmen Arap Baharı dönemi ilişkileri için bir çalışma yapılmamış. Bu çalışmanın yapılmasındaki temel amaç ise Ortadoğu’da etkin konumda olan 2 büyük devletin bölge faaliyetlerini belirlemek ve neyi amaçladıklarını ortaya çıkarmaktır. Bölgede en etkin konumda İran bulunmasına rağmen Suudiler İran’ın bu etkinliğini azaltmak adına bölgedeki diğer devletlerle gerekli işbirliği antlaşmaları yapmak suretiyle çeşitli faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bu faaliyetlerin sonucu bölgedeki gerginlik giderek artmıştır. Bu süreç içerisine genel hatları ile bakıldığında süreci 3 dönem olarak ele almak mümkündür(Akdoğan,2016). İlişkilerde 1979 -1980 yılları arasında karşılıklı rekabet ve düşmanlık üzerine adımlar atılmıştır. Bunun temel nedeninin ise İran’da gerçekleşen İran İslam Devrimi’nin, İran tarafından başka ülkelere ihraç edilmek istenmesi olarak algılanmış ve Suudi Arabistan tarafından endişeyle karşılanmıştır(ydh.com.tr/HD801_arabistan-ve-iran-arasındaki-itifakin-ve-dusmanligin-uzun-tarihi.html). İran yönetiminin içinde bulunduğu durumun bölge coğrafyasına sağlayacağı olumsuz etkilerden endişe duyan Suudi yetkililer İran’ı bölgede dengelemeye çalışma ve sakinleştirme politikaları uygulamaya karar vermişlerdir.

Bu politikalar çerçevesinde bölgede işbirliği, ortak hareket düşüncesi ve İran’ın faaliyetlerini sınırlandırmak amacıyla Körfez İşbirliği Teşkilatı kurulmuştur. Körfez İşbirliği Teşkilatı (KİK);Basra Körfezine kıyısı bulunan ve ortak tarihi, dini ve sosyal özellikleri olan ülkeleri bir araya getiren bir örgüttür(mfa.gov.tr/körfez-arap-ulkeleri-isbirliği-konseyi.tr.mfa).Teşkilatın Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri(BAE), Suudi Arabistan, Umman, Katar ve Kuveyt olmak üzere 6 üyesi bulunmaktadır. Bu teşkilatın temel amacının körfeze kıyısı olan ülkeleri İran üzerinde etkili olan devrim etkilerinden, siyasi ve ekonomik baskıdan kurtarmayı amaçladığı bilinmektedir. Teşkilatın ana merkezi Suudi Arabistan’ın başkenti Riyad’dır. Suudi Arabistan öncülüğünde kurulan teşkilatın kuruluştaki tek amacının bölgedeki İran etkilerini azaltmak olduğunu biliyoruz ancak ilerleyen süreçte teşkilat yavaş yavaş şekil değiştirmeye başlamıştır. Teşkilatın kurulmasıyla birlikte ilişkiler çıkmaz bir hal almaya başlamış ve 1980-1988 yılları arasında gerçekleşen İran-İrak savaşı ile birlikte gerilim daha da tırmanmıştır. Bu dönemde Suudi Arabistan’ın korktuğu başına gelmiş ve İran İslam Devriminin diğer ülkelere yayılma süreci başlamıştır. Irak’ta bulunan Şii nüfusun yönetime karşı ayaklanmalarını sebep olarak

bulan Irak'ın İran'a karşı başlattığı savaşta Suudi Arabistan Irak'ı desteklemiştir. Bu destekleme ekonomik, askeri ve siyasi olmak üzere 3 boyutta devam etmiştir. Savaşın en önemli gelişmesi olarak Suudi Arabistan'ın Irak'a ordusunu güçlendirmesi için verdiği 40 milyar dolarlık ²kredidir (Amiri, Samsu ve Fereidoini, 2011:680). 1987 yılında Hac sırasında gerçekleşen gösteri yürüyüşlerin de Suudi güvenlik güçlerinin müdahalesiyle birlikte 401 Hac adayı vefat etmiş ve ilişkiler karma karışık bir hal almıştır. Devrimden sonra gerçekleşen 10 yıla bakıldığında Körfez'in iki yakasında bulunan Suudi Arabistan ve İran ilişkileri bölgesel rekabet ve güvenlik tehditleri nedeniyle kopmuş ve Suudi Arabistan İran'da bulunan büyükelçiliğini kapatmış ve İranlı Hac adaylarına vize vermeme kararı almıştır. Bu dönemde ilişkiler kopmuştur.

YUMUŞAMA DÖNEMİ(1989-2001)

İran-Suudi Arabistan ilişkilerinde 1989-2001 döneminin yumuşama dönemi olarak adlandırılmasının nedeni; ilişkilerin ılımlı hale gelerek karşılıklı diyalog dönemine geçilmesi olarak adlandırılmaktadır. Yumuşama döneminin başlamasındaki en önemli olay 8 yıl süren İran-Irak savaşının sona ermesi olarak adlandırılır. İran-Suudi Arabistan ilişkilerini olumsuz olarak etkileyen ve gerilimi tırmandıran olay bu savaştır. İki ülke arasındaki savaşta Suudi Arabistan yönetimi Irak'ı desteklemiştir. Aynı dönemde Soğuk Savaş dönemi de sona ermiş ilişkiler olumlu yol almaya başlamıştır. İlişkilerin olumlu yol almasındaki en önemli ikinci değişken ise İran'da yönetimin değişmesi olmuştur. Bu dönemde vefat eden Humeyni'nin yerine Hamaney geçmiştir. Hamaney'in yönetimi ele alması ile birlikte Haşimi Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Cumhurbaşkanı seçilen Haşimi'nin temel amacı; 8 yıl süren İran-Irak savaşının sonrasında meydana gelen ekonomik ve siyasi etkilerini ortadan kaldırmak istemiştir. Bölgede istikrar ve güçlenmeyi amaçlayan İran diğer bölge ülkeleri ile olumlu ilişkiler içine girmeyi amaçlamıştır. Tüm bu gelişmelerin hemen sonrasında Bağdat yönetiminin Kuveyt'i işgal etmesi bölgedeki endişeleri tekrar artırmıştır. Kuveyt'in işgali ile birlikte Riyad yönetimi tedirgin olmuştur. Tedirgin olmasındaki temel neden ise; müttefiki olan Kuveyt'in işgal edilmesi sonucunda Irak yönetiminin hakimiyet alanını genişletmesi ve bunun sonucu olarak da gelirlerini arttırması olmuştur. Bu dönemde olayların bu noktaya gelmesinde bölge politikalarında İran'ın etkilediği tutum ve davranışlarda önem arz etmektedir. Hemen bunların akabinde İran-Suudi Arabistan arasında yapılan görüşmeler neticesinde ilişkilerin daha ılımlı

bir hal alması adına elçilikler açılmış ve Haz vazifesini yerine getirmek isteyen İran vatandaşlarına izin verilmiştir.³

YENİDEN REKABET VE GERİLİM (2001-2010)

1997 yılında Körfez İşbirliği TEŞKİLATI(KİK) tarafından yapılan açıklamada önceki yıllara konu olan bölgesel İran tehdidinin abartıldığının, İran'ın asıl amacının Körfez ülkeleri ile ilişkileri canlandırma isteğinde olduğunun belirtilmesi ilişkilerin gelişmesini sağlamıştır (Kechichian,1997:237). Bu açıklamaların hemen ardından ilişkiler olumlu yol almaya başlamış ve İran bölge politikalarında etkin bir rol almaya başlamıştır. Bu dönemde Amerika Birleşik Devletlerinde gerçekleşen ikiz kulelere gerçekleşen saldırıların hemen ardından ABD terörle mücadele adı altında Afganistan ve Irak'a askeri operasyonlar başlatmış ve müdahalede bulunmuştur. Bu dönemde ABD'nin Afganistan'da Taliban, Irak'ta ise Baas Rejimini çökertmesiyle birlikte İran bölgede rahat hareket etmeye başlamıştır. Çünkü İran hem Baas rejimini hem de Taliban'ı kendine düşman olarak görmekteydi. Bu olayların hemen ardından yaşanan Irak'taki yönetim değişimi ve Şii'lerin yönetime gelmesi İran'ı daha da güçlendirmiş ve Suudi Arabistan'ın kaygıları giderek artmaya başlamıştır. Suudiler bölgede bir Şii yönetiminin kurularak Sunnilerin dışlanacağı düşünmekteydiler. Bu düşüncenin hemen ardından İran'ın 2004 yılından itibaren üzerinde yoğun emeklerin olduğu Nükleer Enerji programlarını artırması sonucunda iki ülke arasında ilişkiler çıkmaz bir hal almaya başlamıştır. Nükleer politikalarında vazgeçmeyen İran bölge ülkeleri tarafından dışlanmaya başlamıştır. Irak'taki yönetimle arasında sıkı ilişkiler bulunan İran burada Riyad yönetimi aleyhine karalama kampanyaları başlatmış ve Suudi Arabistan Batı'nın bölgedeki ajanı olarak tanımlanırken, Filistin davasının bayraktarlığı yönündeki dış politika çizgisini arttırarak Suudi hanedanlığının bölge üzerindeki etkin olma çabalarına kafa tutmuştur(Wehrey ve diğerleri,2009:ix). Ayrıca İran hükümet politikalarında nükleer enerjiye yüklenmesindeki temel amacın bölgedeki dış tehditlere karşı kendini korumaya alma amacında olduğu söylenmektedir. Özellikle nükleer enerji politikası ABD'nin bölgedeki politikalarını arttırmasının sonucu olarak ortaya çıkan bir politika olmuştur. Bu politikaların hemen karşıtı olarak Suudiler Filistin'de 2006 seçimlerini İran ile iyi ilişkileri olan Hamas'ın kazanmasını ve Lübnan'da Hizbullah'ın İsrail hükümetine karşı kazandığı zaferi İran'ın bölgede daha güçlü olabileceği gelişmeler olarak yorumlamış ve bölgede İran'ın güç kazanmadan susturulması gerektiğini savunan bir politika izlemeye başlanması gerektiğini vurgulamıştır(Calvin,2010). İran'a karşı izlenen

politikaların etkin olmaması sonucunda İran'ın bölgedeki etkinliği artmış ve bölgede Rusya'nın da desteği ile İran lider ülke konumuna gelmiştir.⁴

ARAP BAHARINII BAŞLANGICINI TETİKLEYEN OLAY VE GELİŞMELER

2010 yılında başlayan süreç, dalganın diğer ülkelere de hızlı bir şekilde yayılması ile birlikte Ortadoğu bölgesi içinden çıkmaz bir hal almaya başlamıştır. Fitili ateşleyen nokta ise Tunus'ta üniversite mezunu olan seyyar satıcı Muhammed Buazizi'nin ekonomik durum ve adaletsizliklere karşı kendini Tunus Valiliği önünde yakması ile başlamıştır. Yaşanan bu olaylar sonucunda halk sokaklara dökülmeye başlamış ve ülke genelinde protesto gösterileri yapılmaya başlanmıştır. Yaşanan gelişmelerin akabinde Tunus hükümetinden birçok üst düzey yönetici görevden alınmıştır. Tunus hükümet başkanı Zeynel Abidin halkın kızgınlığının geçmesi adına 300 bin kişiyi işe alacağını bildirdi([www.tarihiolaylar.com/tarihi-olaylar/arap-bahari-1304 adresinden 14.07.2020](http://www.tarihiolaylar.com/tarihi-olaylar/arap-bahari-1304-adresinden-14.07.2020) tarihinde alınmıştır). İsyanların yayılmasının bu kadar hızlı olmasının nedeni olarak; zengin daha zengin fakirin ise daha fakir olması gösterilebilir. Tunus'ta olayların başlaması üzerine bazı basın kuruluşları ve yayın yapan televizyon kuruluşları olayların uzun sürmeyeceğini ve kısa süre de biteceğini öne sürsede Tunus isyanı Arap Baharı başlatan bir isyan olarak Ortadoğu'da uzun yıllar sürececek bir kaosu başlatmıştır(C.Çakmak ve diğerleri,2011:s.4-5). Bu olaylar sonucunda toplanmanın uzun yıllar alacağı süreç başlamış ve diğer ülkelere yayılmaya başlamıştır. Protestoların yayıldığı diğer ülkeler ise; Mısır, Libya , Suriye, Bahreyn, Ürdün ve Yemendir. Tunus'ta olayların kısa sürede bitmesinde ki tek etken olarak Zeynel Abidin'in ülkeyi olaylar başladıktan sonra kısa sürede terketmesi olarak söyleyebiliriz. Zeynel Abidin ülkeden kaçtıktan sonra halk sokaklara dökülmüş ve zafer kutlamaları yapmıştır. Ancak bu durum diğer Ortadoğu ülkeleri için aynı olmamış ve etkisini uzun yıllar devam ettirecek iç savaşlara neden olmuştur. Özellikler tarihler 2020 yılını göstermesine rağmen Suriye'de olaylar son bulmamış ve iç savaş halen devam etmektedir. Olayların Suriye'de bu kadar ateşli devam etmesi ve artmasındaki temel neden olarak ülkenin etnik yapısının farklılık göstermesi olarak söyleyebiliriz. Ülke bu süreçte birçok terör örgütü ve etnik grup tarafından parçalara ayrılmış ve ülke yönetimindeki çok başlılık, ülkenin içinde bulunduğu vahim durumu çıkmaz bir hale sokmaya devam ettirmiştir. Bu süreçte Esad yönetiminin bu kadar güçlü olmasındaki etken ise bölgede Rusya'nın izlediği ⁵politikalar olmuştur. Bunun akabinde bölgede NATO ve Türkiye'de asker bulundurmuş olaylardan kaynaklı olumsuz etkilerin ülkemiz ve Avrupa ülkelerine yayılması önlenmiştir. Tüm bu

gelişmelerin sonucunda; Suriye toprak bütünlüğü parçalanmış, terör örgütleri ve bazı etnik gruplar ciddi kazançlar elde etmiştir. Milyonlarca insan yurdundan olmuş, Türkiye ve Avrupa üzerine büyük göç dalgaları gerçekleşmiştir. Göçmen krizi sonucunda birçok ülkenin düzeni bozulmuştur. Bugün itibariyle bakıldığında Arap Baharının en acı sonuçları Suriye’de yaşanmış ve yaşanmaya da devam etmektedir.

İRAN-SUUDİ ARABİSTAN İLİŞKİLERİNDE ARAP BAHARI ETKİLERİ

2010 yılında ortaya çıkan ve 2011 yılında etkisini birçok Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesinde gösteren Arap Baharı akımı İran-Suudi Arabistan arasında yıllardır devam eden bölgede etkin olma güdüsünü yeniden harekete geçirmiştir. Arap Baharının ortaya çıkması iki ülke arasındaki ilişkileri yeniden alevlendirmiş ve ilişkilerin zıt kutupta ilerlemesine neden olmuştur. Akım ortaya çıktıktan sonra bölgede etkin olma davranışları artmış ve bunun sonucu olarak bölgesel güç mücadelesi önem kazanmıştır. İki yönetimde bir yandan kendi ilişkilerini korumak isterken, diğer yandan ortaya çıkan fırsatları değerlendirmek adına bölgesinde akımın etkili olduğu diğer ülkelere müdahale etme çabası içine girmişlerdir. İki ülkenin bölgedeki temel stratejisi ulusal güvenlik ve istikrarı sürdürmek olmuştur. Protestocuların gösterilerini artırmaması adına sıkı tedbirler uygulanmış ve protestocular tehdit edilmiştir. Riyad yönetimi gösterileri biraz da olsa dizginlemek adına birçok destek paketi açıklamıştır. Bunların başına ise 37-38 milyar dolar eğitim, barınma ve sosyal güvenlik alanları gelmektedir. Yapılan vaatlerin ardından gösteriler biraz da olsa hız kesmiştir. İran açısından Arap Baharı ideolojisi İran İslam Devriminden bu yana yeni yaklaşımların ortaya çıktığı bir dönem olarak görülmektedir. Ancak yapılan hareketler sonucunda Tahran yönetimi etkili olmak isteyen gösterilere sert müdahalelerde bulunmuş ve birçok can kaybı meydana gelmiştir. Tüm bunlardan anlayacağımız üzere İran’ın içinde bulunduğu yapıyla ters düştüğünü görmekteyiz. İran İslam Devriminde yeni oluşumu savunan yapı Arap Baharı olaylarında bunu reddetmiştir. Bu süreç içerisinde Tahran- Riyad yönetimi bölgesel rekabet içerisine girmişlerdir. Bunun yansıması olarak da Mısır, Suriye ve Bahreyn’de güç mücadelesi içinde olmuşlardır. Bu üç ülkenin de yönetimleri dışardan müdahaleler sonucunda büyük zararlar görmüşlerdir. En büyük zararı Mısır yönetiminin başında olan Muhammed Mursi tahttan indirilerek görmüştür. Yapılan darbe sonucunda iktidarı ele alan darbeciler tarafından yargılanmış ve ev hapsine mahkum edilmişti. Yapılan duruşmaların birinde fenalaşan Mursi duruşma salonunda hayatını kaybetmiş ve Mısır tarihinde kara leke olarak kalmıştır. Yaşanan gelişmeler sonucunda Suriye’de ise; Esad yönetimi bırakmamak adına birçok adım atmış ve atılan adımların sonucu olarak ülke parçalara ayrılmıştır. Bundan hiç çekinmeyen Esad yönetimi kararlılık adı altında savaşa devam etmiş ve

ülkenin giderek kötü bir hal almasında etkin olmuştur. Arap Baharı'nın başlamasından günümüze 9 yıl kadar bir süre geçmiş olsa da süreç etkilerini halen devam ettirmekte ve bazı yönetimlerin yıkılmasına neden olmaktadır.⁶

SONUÇ

Körfez'in iki yakasını kaplayan bütün ülkelerin ticari, ekonomik ve siyasi çıkarları örtüşmektedir. Bu örtüşmenin sonucu olarak da bölgesel rekabet ortaya çıkmıştır. Bölge de çıkarlar konusunda en etkili olan iki devlet ise İran ve Suudi Arabistan yönetimleridir. Bölgesel rekabet için yıllardır birbirleri ile çatışan İran ve Suudi Arabistan bu mücadeleyi vekalet savaşları şeklinde yürütmüşlerdir. Özellikle 1968 döneminde İngilizlerin körfezden çekilme kararı alması sonucunda bölgede yönetim boşluğu olacağı açıktı. 1971 yılında İngilizler körfezden çekildi ve bu boşluğu doldurmak ABD'ye düştü. Bu dönemde Vietnam savaşından ağır bir yenilgi alarak çıkan ABD Körfezde etkin olmak istiyordu. Bunu İran üzerinden gerçekleştirmek isteyen ABD İran'ın nükleer enerji konusunda gelişmesi için silah ve mühimmat yardımları gibi adımlar atmıştır. Bu dönemde bölgesel güç rekabetinde İran'ın etkin olduğunu göre Riyad yönetimi bölgesel güç unsurlarını kendi etrafında toplamaya çalışmıştır. Bu çekişmelerin sonucunda en çok zararı bölge yönetimleri ve halkları görmüştür. Bu nedenle büyük güç mücadelelerine ara verilip bölgesel işbirliğine önem verilmelidir. Bölge ülkeleri kendi politikalarını belirlemediği sürece bölgenin istikrar içinde olması hayal olarak görülmektedir. Ülkeler kendi politikalarını belirlemedikçe dış aktörlerin etkileri devam edecek ve müdahale kaçınılmaz olacaktır. Bu olaylarında kısa vadede etkili olacağı beklenmemektedir. Arap Baharının Tahran-Riyad yönetimi ilişkileri üzerindeki en önemli etkisi ise; Suudi yönetiminin müttefiklerinin yıkılması sonucunda bölgede İran'ın daha etkili konuma gelmesi olmuştur. Bu durum Riyad yönetimini endişeye sevk etmiş ve bölgede kendine destek verecek güçler arama çabası içine sokmuştur. Özellikle 2003 yılında Irak ve 2011 yılında Mısır yönetimlerinin yıkılması sonucunda İran bölgesel olarak daha da güçlenmiş ve bölgedeki diğer ülkelerin dikkatini çekmiştir. Arap Baharının ortaya çıkması ile birlikte Suudilerin güçlü bir arap devleti, etkin bir mekanizma ve statükocu politikası Arap Baharı ile çökmüştür.

KAYNAKÇA

Akdoğan, İ.(2016). "İran İslam Devriminden Arap Baharına Suudi Arabistan-İran İlişkileri", Ortadoğu Analiz, Cilt:8 sayı: 73

Amiri, Reza, Ku Samsu and Hassan Fereidouni(2011): “ The Hojj and Iran’s Foreign Policy
7Towars Saudi Arabia”, Hournal of Asian and African Studies, vol.46, no.6 p.678-690

Cakmak, Cenap, Yetim, Mustafa ve Çolak, F.Gözde, Ortadoğuda Devrimler ve Türkiye,
Bilgesam, İstanbul,2011.

Calvin, Ross(2010): “Cuz off head of snake” Saudis told U.S. an Iran”, 2010

Kechichian, Joseph A.,(1999), “Trends in Saudi National Security”, Middle East Journal,
Vol.53,No.2(Spring 1999), p.232-253

Reuters(20,7,14) Reuters web sitesi: [http://www.reuters.com/article/us-wikileaks-İran-Saudis-
id USTREGAS02B20101129](http://www.reuters.com/article/us-wikileaks-İran-Saudis-id USTREGAS02B20101129) adresinden alındı.

Tarihi Olaylar(20,7,14). Tarihi Olaylar web sitesi: [http://www.tarihiolaylar.com/tarihi-
olaylar/arap-bahari-1304](http://www.tarihiolaylar.com/tarihi-olaylar/arap-bahari-1304) adresinden alındı.

Wehrey, Frederic , Theodore W. Karasik, Alireza Nader, Jeremy J, Ghez Lydia Hansell and
Robert A. Guffey (2009): “Saudi- Ianian Relations Since the Fall of Saddam: Rivalry,
Cooperation and Implications for U.S Policy”, RAND Corporation Report, (Çevrimiçi)
http://www.rand.org/content/dem/ran/pubc/monographs/2009/RAND_mg840.pdf